

Van NLO tot NVL, 35 jaar georganiseerde libellenstudie in Nederland

M.T. Wasscher

Inleiding

Op 7 maart 1970 werd de eerste Libellenstudiedag in Nederland georganiseerd. In 2005 was het dus 35 jaar geleden dat de organisatie van de libellenstudie in Nederland is begonnen. In dit artikel wordt de geschiedenis van de georganiseerde libellenstudie in Nederland beschreven. Het is een weergave van een lezing over dit onderwerp op de Libellenstudiedag van 12 maart 2005.

Aanloop in Nederland

Als aanvang van de georganiseerde libellenstudie zou het feit kunnen worden aangemerkt dat Maurits ('Maus') Lieftinck op 24 augustus 1918 op de Noord-Brabantse heide tussen Best en Son, door zijn Amsterdamse leraar biologie Jacob Heimans gestimuleerd werd naar libellen te gaan kijken. Deze datum is te herleiden uit een verzamelde Gewone pantserjuffer *Lestes sponsa*, aanwezig in Naturalis met als plaatsaanduiding "Best Son" op die datum. Maus Lieftinck zou in 1922 de eerste redacteur van het landelijke blad van de NJN - Amoeba - worden en daarin jeugdbonders aanzetten tot kijken naar libellen. Maar vooral zijn "Odonata Neerlandica" (LIEFTINCK, 1925, 1926) werd een prachtig standaardwerk: het eerste geslaagde werk met determinatietabellen, kenmerken van libellen en de eerste globale verspreidingsgegevens van de Nederlandse libellen. Behalve enkele 'correspondenten' die materiaal naar hem opstuurde, was er weinig samenwerking in die tijd. Doordat Maus Lieftinck in 1929 naar Nederlandsch Indië vertrok (LIEFTINCK, 1983) en zijn belangrijkste correspondent Dirk Geijskes in 1938 naar Suriname (VERDONK, 1985), verdween daarmee halverwege de jaren dertig grotendeels de aandacht voor libellen in Nederland.

Pas na 1946 kwam de libellenstudie in Nederland door het verschijnen van handzame jeugdbondspublicaties weer in beeld. Er verscheen een libellenlarventabel (ANONYMUS,

1946) en een libellentabel (ABMA, 1949). De publicatie van de jeugdbondslibellentabel van Kees Lems in 1952 was de start van een verhoogde aandacht van de jeugdbonden voor de libellenstudie. Jan Beukema schreef van 1956 tot 1968 de volgende vijf drukken van de jeugdbondslibellentabel. Gestimuleerd door deze laatste tabellen werd in december 1967 door het CJN-congres besloten tot het gemeenschappelijk bestuderen van libellen onder de vlag van de WIH² (Werkgroep Insecten, Hydrobiologie en Herpetologie). Uitvloeisel van voornoemd besluit was dat er een waarnemingendatabank opgebouwd werd om tot een verspreidingsoverzicht te komen. De periode van 1952 tot 1962 wordt gezien als de eerste, de periode van 1967 tot 1985 als de tweede jeugdbondsgolf (vergelijk WASSCHER *et al.*, 1995). De begindata zijn overigens veel eenduidiger te geven dan de data waarop die golven eindigden: ze doofden langzaam uit.

Buiten de belangstelling vanuit de jeugdbonden was er relatief weinig aandacht voor libellen in Nederland. Daar kwam verandering in toen Bastiaan (geboren: Boštjan) Kiauta in 1962 vanuit Slovenië naar Nederland kwam. Al op 5-jarige leeftijd was hij met libellen in aanraking gekomen. Tijdens het vangen van dagvlinders in de omgeving van Ljubljana was er een "groot, woest en spartelend beest" in zijn vlindernet gevlogen. Door de vangst van deze Platbuik *Libellula depressa* zou zijn aandacht in de toekomst op libellen gericht zijn.

In Nederland werkte hij van 1964 tot 1968 op het toenmalige RIVON (later RIN, IBN-DLO en nu Alterra). Dit instituut was destijds gevestigd in een villa in Bilthoven. Vanuit die plaats begon hij in Nederland met libellenonderzoek. Hij zorgde er tevens voor dat de verzamelde waarnemingen van de jeugdbonders uit de jaren 1950-1965 door een dienstweigeraar op een kaartstelsel werden gezet. Dit kaartstelsel zou uiteindelijk in een lade bij de preparateurs van het Rijksmuseum van Natuurlijke

Historie en later in *Naturalis* komen te staan. Deze waarnemingen werden door Dirk Geijskes niet gebruikt voor de dataset van 'De libellen van Nederland', omdat hij samen met Jan van Tol ervoor gekozen had daarin alleen verzamelde exemplaren op te nemen. In 1994 zijn deze jeugdbondswaarnemingen alsnog beoordeeld en aan het digitale libellenbestand toegevoegd.

Op 7 maart 1970 nodigde Bastiaan Kiauta uit zijn netwerk mensen uit voor de eerste bijeenkomst van de Nederlandse Libellen Onderzoekers. Op deze dag waren naast (oud)collega's, jeugdbonders en belangstellenden, de top-drie van Nederlandse taxonomen aanwezig: Maus Lief tinck, Dirk Geijskes en Jean Belle.

Aanloop op wereldschaal

Georganiseerde bijeenkomsten van libellengeïnteresseerden op de wereld waren vóór 1970 slechts driemaal voorgekomen. In 1938 (Berlijn), 1951 (Amsterdam) en 1960 (Wenen) kwamen op International Congresses of Entomology enkele libellengeïnteresseerden bij elkaar. Hierbij waren Maus Lief tinck en Douglas St. Quentin steeds aanwezig (KIAUTA, 1986). Voor 1970 waren er op de wereld verder slechts drie nationale libellenverenigingen. In Japan werden in 1956 twee organisaties opgericht. Een derde libellenorganisatie ontstond in de Verenigde Staten in de omgeving van Chicago in 1963 (CORBET, 1999).

Eerste libellenstudiedagen

Op 7 maart 1970 werd in Utrecht de Eerste Libellenstudiedag georganiseerd door Basti-

aan Kiauta, Janny van Brink en Marianne Brink, naar voorbeeld van de dagen georganiseerd door de Genetische Vereniging. De opkomst was een groot succes: er kwamen 30 deelnemers waaronder vijf buitenlandse Odonatologen (zie figuur 1). Onder de aanwezigen waren Bert Higler van het RIVON: "Het was een zeer enthousiast groepje met veel plannen en ook daadwerkelijke activiteiten". Maar ook jeugdbonders zoals de CJN-er Philip Bossenbroek: "Natuurlijk waren we als jonge mensen onder de indruk van het wetenschappelijke karakter van deze bijeenkomst. De bebaarde en pijprokende Kiauta stond op een voetstuk; wij kenden hem alleen uit een aantal artikelen."

Vijf weken na de eerste Libellenstudiedag verscheen de eerste Contactbrief NLO. Van dit eerste Nederlandstalige libellenblad (figuur 2) zouden tussen 1970 en 1974 dertien nummers verschijnen. Het blad was eenvoudig van vorm en werd getypt en gestencild door Marianne Brink. Redacteur was Bastiaan Kiauta, haar toekomstige man. Vanaf het derde nummer werd er in de linkerbovenhoek een logo geplaatst met drie libellen (figuur 3). Dat logo zou in 1971 eveneens door de toen opgerichte SIO worden gebruikt.

Na het succes in maart 1970 werd de tweede Libellenstudiedag nog in hetzelfde jaar op dezelfde plaats gehouden: op 21 november 1970. Hier waren 35 mensen aanwezig, waaronder Gerard Dutmer. Als vervolg hierop organiseerde Henri Dumont op 22 oktober 1971 een internationale bijeenkomst van libellenonderzoekers in Gent. Hier werd de

De vergadering werd gepresideerd door Dr. M.A. Lief tinck. De volgende Nederlandse collega's hebben de presentielijst getekend: B. Aukema (Zaandam), Drs. J. Belle (Velp, Gld.), Dr. J.J. Beukema (Texel), Ph. Bossenbroek (Bussum), Mej. Dr. J.M. van Brink (Utrecht), A.H. Dorrensteyn (Utrecht), D. Frijters (Utrecht), Dr. D.C. Geijskes (Leiden), J. Goedbloed (Amstelveen), L.W.G. Higler (Zeist), Dr. B. Kiauta (Utrecht), E.A.C. Kolhorn (Bussum), Dr. W. Kruyt (Haarlem), Drs. H.J.P. Lambeck (Wageningen), Dr. M.A. Lief tinck (Rhenen), Mej. G.C. van der Mark (Utrecht), Drs. J.L. Meulenbroek (Leidschendam), J. Muilwijk (Bussum), Mej. L. Oosterwaal (Bussum), Drs. H. Overbeek (Amsterdam), A.J.W. Rotteveel (Deventer), Mej. M.A. Slappendel (Utrecht) en Drs. D. van den Tooren (Utrecht). Uit het buitenland namen aan de besprekingen deel: Dr. J. Dvořák (Praag), Dr. H. Kaiser (Freiburg im Br.), Mevr. Dr. A.M. Moens-Bullens (Leuven), Dr. J. Moens (Leuven) en Dr. E. Schmidt (Kiel).

Figuur 1

Lijst van aanwezigen op de eerste Libellenstudiedag op 1 maart 1970.

Attendance list of the first meeting of the Dutch Dragonfly Workers (NLO) on 1 March 1970.

Correspondentieadres: Dr. E. KIAUTA, Genetisch Instituut der Rijks Universiteit te Utrecht, Opaalweg 20, Utrecht; telefoon: (030) - 51 08 41

Scala U bekend is, vond op 7 maart 1970 te Utrecht de eerste informele bijeenkomst van Nederlandse odonatologen en libellenliefhebbers plaats. Bij deze gelegenheid werd van verschillende zijden de wens geuit, de samenwerking een bestendige vorm te geven. Deze rondschrijfbrief is een eerste poging daartoe, die wij ons voorstellen naar behoefte en met onregelmatige frequentie te herhalen, in de hoop dat hierdoor, in afwachting van een nieuwe bijeenkomst, het onderling contact wordt bevorderd. Wij verzoeken ieder, die iets onder de aandacht wil brengen van zijn collega's libellenonderzoekers in Nederland, copie voor de volgende brief te sturen aan het bovengenoemde correspondentieadres.

Kort verlag van de eerste bijeenkomst van Nederlandse libellenonderzoekers, gehouden op 7 maart in het Genetisch Instituut der Rijksuniversiteit te Utrecht, met lijst der genomen besluiten.

De vergadering werd gepreïdiseerd door Dr. M.A. Liefstink. De volgende Nederlandse collega's hebben de presentielijst getekend: R. Aukema (Zaandam), Drs. J. Belle (Velp, Gl.), Dr. J.J. Beukema (Texel), Ph. Bossenbroek (Bussum), Mej. Dr. J.M. van Brink (Utrecht), A.H. Dorrensteijn (Utrecht), B. Frutser (Utrecht), Dr. D.C. Geijskes (Leiden), J. Goedbloed (Amstelveen), L.W.C. Higler (Zest), Dr. E. Kiauta (Utrecht), E.A.C. Kolhorn (Bussum), Dr. W. Kruyt (Haarlem), Drs. H.J.P. Lambeck (Wageningen), Dr. M.A. Liefstink (Rhenen), Mej. G.C. van der Mark (Utrecht), Drs. J.L. Neulenbroek (Leidschendam), J. Mulijk (Bussum), Mej. L. Oosterwaal (Bussum), Drs. H. Overbeek (Amsterdam), A.J.W. Rotteveel (Deventer), Mej. M.A. Slappendel (Utrecht) en Drs. D. van den Tooren (Utrecht). Uit het buitenland namen aan de besprekingen deel: Dr. J. Dvořák (Praag), Dr. H. Kaiser (Freiburg in Br.), Mevr. Dr. A.M. Moens-Bullens (Rhenen), Dr. J. Moens (Leuven) en Dr. E. Schmidt (Kiel).

Tijdens de vergadering heeft de heer Drs. J. Belle een lijst van de in Nederland voorkomende libellensoorten aan de aanwezigen uitgereikt.

15 april 1970
libellenmededelingenstencil nr. 11. Amsterdam 20-0-78
Na lange tijd, op een 600 libellenreizen, weer een mededelingenstencil. Dit jaar zijn er al 140 libellenformulieren ingevuld; als je nog waarnemingen hebt liggen, stuur ze dan op! Het libellenweekende in Juni was geweldig, er waren 10 mensen. Door de harde wind vlogen er helaas niet zoveel libellen als we gewild hadden. Een kort verlagje in dit mededelingenstencil.

* aanvullingen op de laatste lijst
In het volgende mededelingenstencil komt weer een volledige lijst met adressen, daarom nu alleen de namen. Er zijn nu 34 medewerkers.

Anny Anselin, Michiel Boken, Rob de Boer, Fred van Hoorn, Gerrit Koolen, Kees Koster, Rob van Oostegest, Theo Postma, Peter Vaness, Margot Versteegen, Marcel Vlascher.

* E.L.S.

Er zit weinig vooruitgang in het invullen van de formulieren is een onhaalbaar werk, misschien zijn de streeplijnen die zullen verschijnen een betere oplossing.

* Deze zomer zijn er in het Gooi op verschillende plaatsen *Libellula fulva* gevangen. In voorgaande jaren, hoewel altijd intensief gevangen, is BU nooit waargenomen. In deze soort op meer plaatsen in Nederland gezien.

* Ik ga de "verlichting bij het invullen van de libellenformulieren" verbeteren en optuigen laten stencillen, als je ideeën, verbeteringen of aanvullingen hebt, hoor ik het graag.

groeten,
Corr. Springenstraat 32, Amsterdam

datum: 16 t/m 18 Juni 1978. Enkele mensen bleven langer

wind: 17/6 t/m 18/6 geen bewolking, zon hard 20 wind (winder. 0-6)

17/6 t/m 18/6 zwaaiende bewolking, 1-2 zon vrij harde NO (winder. 2-4)

aanvalshouding: zoveel mogelijk vliegen, vliegen en ander water

voor de vlieg. Kustgebied in het gebied wat ligt tussen de plaatsen:

Wageningen, Bussum, Rhenen, Amstelveen, Utrecht en Zandvoort.

sluiswachter: Hart Adema, Rob van der Meer, Wouter van Heerden, Appie v.d. Heer, Machiel Koolen, Hans Koolman, Edward Oelckx, Inge Praefter, Henk v.d. Pol, Kees Post, Eric van Rossumen, Stephan Scholten, Willem Scholten, Ebe Struick, Jansse Struick, Inge Verdonk, Marian Verdonk, Margot Versteegen.

waargenomen: Rhenen op de verschillende vindplaatsen zijn in het libellenstencil terug te vinden.

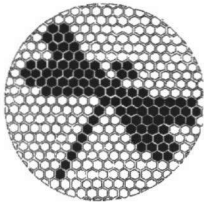
Erythronema najas in wieden en rivieren tamelijk algemeen

Cosmegastrea pulchellus bijna overal algemeen

Anax leucostictus algemeen, vooral lange sloten en in plaatsen daal

Op 17/6 en 18/6 vliegen, 20/6 vliegen, 21/6 vliegen, 22/6 vliegen, 23/6 vliegen, 24/6 vliegen, 25/6 vliegen, 26/6 vliegen, 27/6 vliegen, 28/6 vliegen, 29/6 vliegen, 30/6 vliegen, 1/7 vliegen, 2/7 vliegen, 3/7 vliegen, 4/7 vliegen, 5/7 vliegen, 6/7 vliegen, 7/7 vliegen, 8/7 vliegen, 9/7 vliegen, 10/7 vliegen, 11/7 vliegen, 12/7 vliegen, 13/7 vliegen, 14/7 vliegen, 15/7 vliegen, 16/7 vliegen, 17/7 vliegen, 18/7 vliegen, 19/7 vliegen, 20/7 vliegen, 21/7 vliegen, 22/7 vliegen, 23/7 vliegen, 24/7 vliegen, 25/7 vliegen, 26/7 vliegen, 27/7 vliegen, 28/7 vliegen, 29/7 vliegen, 30/7 vliegen, 31/7 vliegen, 1/8 vliegen, 2/8 vliegen, 3/8 vliegen, 4/8 vliegen, 5/8 vliegen, 6/8 vliegen, 7/8 vliegen, 8/8 vliegen, 9/8 vliegen, 10/8 vliegen, 11/8 vliegen, 12/8 vliegen, 13/8 vliegen, 14/8 vliegen, 15/8 vliegen, 16/8 vliegen, 17/8 vliegen, 18/8 vliegen, 19/8 vliegen, 20/8 vliegen, 21/8 vliegen, 22/8 vliegen, 23/8 vliegen, 24/8 vliegen, 25/8 vliegen, 26/8 vliegen, 27/8 vliegen, 28/8 vliegen, 29/8 vliegen, 30/8 vliegen, 31/8 vliegen, 1/9 vliegen, 2/9 vliegen, 3/9 vliegen, 4/9 vliegen, 5/9 vliegen, 6/9 vliegen, 7/9 vliegen, 8/9 vliegen, 9/9 vliegen, 10/9 vliegen, 11/9 vliegen, 12/9 vliegen, 13/9 vliegen, 14/9 vliegen, 15/9 vliegen, 16/9 vliegen, 17/9 vliegen, 18/9 vliegen, 19/9 vliegen, 20/9 vliegen, 21/9 vliegen, 22/9 vliegen, 23/9 vliegen, 24/9 vliegen, 25/9 vliegen, 26/9 vliegen, 27/9 vliegen, 28/9 vliegen, 29/9 vliegen, 30/9 vliegen, 1/10 vliegen, 2/10 vliegen, 3/10 vliegen, 4/10 vliegen, 5/10 vliegen, 6/10 vliegen, 7/10 vliegen, 8/10 vliegen, 9/10 vliegen, 10/10 vliegen, 11/10 vliegen, 12/10 vliegen, 13/10 vliegen, 14/10 vliegen, 15/10 vliegen, 16/10 vliegen, 17/10 vliegen, 18/10 vliegen, 19/10 vliegen, 20/10 vliegen, 21/10 vliegen, 22/10 vliegen, 23/10 vliegen, 24/10 vliegen, 25/10 vliegen, 26/10 vliegen, 27/10 vliegen, 28/10 vliegen, 29/10 vliegen, 30/10 vliegen, 31/10 vliegen, 1/11 vliegen, 2/11 vliegen, 3/11 vliegen, 4/11 vliegen, 5/11 vliegen, 6/11 vliegen, 7/11 vliegen, 8/11 vliegen, 9/11 vliegen, 10/11 vliegen, 11/11 vliegen, 12/11 vliegen, 13/11 vliegen, 14/11 vliegen, 15/11 vliegen, 16/11 vliegen, 17/11 vliegen, 18/11 vliegen, 19/11 vliegen, 20/11 vliegen, 21/11 vliegen, 22/11 vliegen, 23/11 vliegen, 24/11 vliegen, 25/11 vliegen, 26/11 vliegen, 27/11 vliegen, 28/11 vliegen, 29/11 vliegen, 30/11 vliegen, 1/12 vliegen, 2/12 vliegen, 3/12 vliegen, 4/12 vliegen, 5/12 vliegen, 6/12 vliegen, 7/12 vliegen, 8/12 vliegen, 9/12 vliegen, 10/12 vliegen, 11/12 vliegen, 12/12 vliegen, 13/12 vliegen, 14/12 vliegen, 15/12 vliegen, 16/12 vliegen, 17/12 vliegen, 18/12 vliegen, 19/12 vliegen, 20/12 vliegen, 21/12 vliegen, 22/12 vliegen, 23/12 vliegen, 24/12 vliegen, 25/12 vliegen, 26/12 vliegen, 27/12 vliegen, 28/12 vliegen, 29/12 vliegen, 30/12 vliegen, 31/12 vliegen.

ISSN 0926-3578

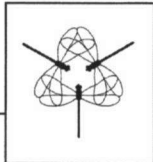

CONTACTBLAD

Nederlandse LibellenOnderzoekers

In dit nummer:

- Het libellenjaar 1995
- Natuurdoeltypen en libellen
- Voortgang van het Atlasproject

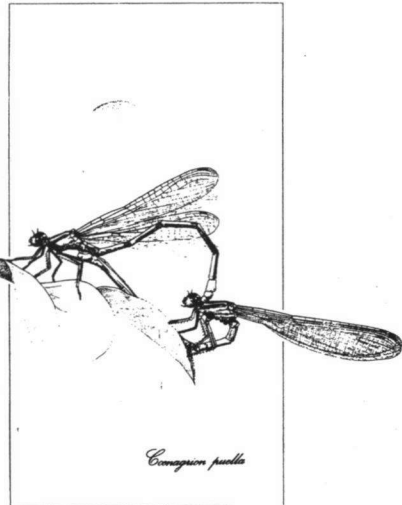
Nr.25 Februari 1996

nr1
1993

Nederlands
libellenonderzoekers
(NLO)

libellennieuwsbrief

Figuur 2

Voorkanten van de ooit verschenen libellentijdschriften zoals die de afgelopen 35 jaar zijn verschenen: 1) Contactbrief Nederlandse libellenonderzoekers 1970-1974 (13 nummers), 2) stencil van de Libellenstudiegroep 1975-1981 (16 nummers), 3) Contactblad Nederlandse libellenonderzoekers 1979-1997 (25 nummers) en 4) Libellennieuwsbrief Libellenproject 1993-1996 (17 nummers). Omdat de Brachytron en de Libellennieuwsbrief nog steeds verschijnen, zijn die hier niet afgebeeld.

Covers of the dragonfly newsletters and periodicals as published over the last 35 years: 1) contact letter of the Dutch Dragonfly Workers NLO, 1970-1974 (13 issues); 2) informal publication of the Dragonfly Study Group, 1975-1981 (16 issues); 3) newsletter of the Dutch Dragonfly Workers NLO, 1979-1997 (25 issues); 4) newsletter of the Dragonfly Project, 1993-1996 (17 issues). Brachytron and NVL-Nieuwsbrief are still published and not shown.

internationale Societas Internationalis Odonatologica (SIO) opgericht. Centraal binnen deze SIO kwamen twee zaken te staan: het kwartaaltijdschrift Odonatologica en de symposia die om de twee jaar werden georganiseerd. Odonatologica verscheen vanaf 1 maart 1972 onder eindredacteurschap van Bastiaan Kiauta en verschijnt tot op de dag van vandaag, 23 jaar later, nog steeds stipt viermaal per jaar. Het SIO Central Office werd al die jaren eerst vanuit Utrecht en later vanuit Bilthoven geleid. De derde en vierde Libellenstudiedag werden respectievelijk op 29 april 1972 en 14 december 1974 gehouden, beide te Utrecht. Uiteindelijk zou de organisatie van de internationale SIO alle energie van de mensen van de eerste periode opeisen en ging de NLO in een eerste diapauze.

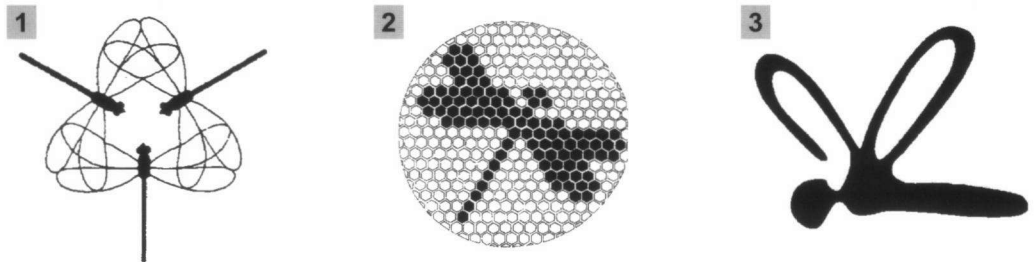
Overigens begonnen onze buurlanden alle later met hun landelijke libellenorganisaties: de Duitsers in 1979 met de Gesellschaft deutschsprachiger Odonatologen, de Belgen in 1983 met de libellenwerkgroep Gomphus, de Britten in 1983 met de British Dragonfly Society en de Fransen in 1991 met de Société française d'odonatologie.

Overgangperiode 1975-1978

Met het wegvallen van de Contactbrief NLO in 1974 was niet alle communicatie verdwe-

nen. De jeugdbonden waren nog steeds druk doende met libellen. Gerard Dutmer had op het CJN Congres van 1969 te Aduard het coördinatorschap van de libellenstudiegroep op zich genomen. In die tijd moest een jeugdbonder het doen "zonder recente verspreidingsgegevens, nauwelijks toegankelijke literatuur, die zeker niet overzichtelijk gerangschikt was en heel weinig kleurenafbeeldingen van libellen" (Gerard Dutmer, *schr.med.*). Verder waren er vele materiële hobbels die zij in die dagen moesten nemen voor de libellenstudie: nauwelijks topografische kaarten, transportmiddelen anders dan fietsen waren voor jeugdbonders schaars en spiegelreflexcamera's met balg om zelf foto's van libellen te maken waren slechts zeer beperkt aanwezig. Toch lukte het om de allereerste verspreidingskaarten van libellen in Nederland te publiceren (DUTMER, 1970). Aan het bestaan van deze eerste jeugdbond-slibellenstudiegroep is rond 1973 een einde gekomen.

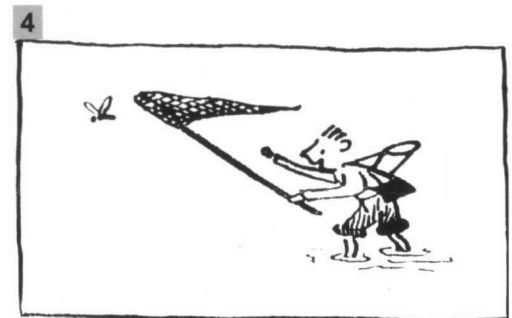
In 1975 werd door Marian Verdonk binnen de insectenwerkgroep van de toenmalige CJN weer een libellenstudiegroep opgericht. In 1981 waren daarbij 40 medewerkers aangesloten (VERDONK, 1981). Marian Verdonk was bij CJN Bussum in het 'Gooidee' (Gooidistrict) begonnen met de libellenstudie. Samenwerking binnen dit Gooidee was er tussen de drie toenmalige jeugdbonden: Meine van Noordwijk

Figuur 3

Logo's van 1) de NLO (van 1972-1974; later overgenomen door de SIO), 2) de Nederlandse libellenonderzoekers (van 1981-1994), 3) de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (vanaf 1997), met de oorspronkelijke tekening uit de Amoeba, waar het NVL-logo van is afgeleid.

Logos of: 1) the NLO for the period 1972-1974 (the logo later also being adopted by the SIO), 2) the NLO for the period 1981-1994, 3) the Dutch Society for Dragonfly Study NVL, from 1997 onwards, with the original drawing from Amoeba on which the NVL logo is based.

(trekker, NJN), Marië Huizer (KJN) en Marian Verdonk (CJN). Deze jeugdbonders deden samen onderzoek naar de libellen van het Oppad, een gebied bij Kortenhoeft. Marian Verdonk begon met een mededelingenstencil van de Libellenstudiegroep waarvan tussen 1975 en 1981 16 nummers zouden verschijnen.

Ook de kartering van de Nederlandse libellen stond niet stil. Al vanaf 1968 zouden Dirk Geijskes en Jean Belle (beiden net terug uit Suriname) steeds meer in Nederland actief worden. Op de eerste Libellenstudiedag werd een voorstel van de Duitser Eberhard Schmidt aangenomen om de Nederlandse kartering via een soort ponskaartensysteem te organiseren (ANONYMUS, 1970).

Op de tweede bijeenkomst van de Nederlandse Libellen Onderzoekers op 21 november 1970 werd deze keuze echter ter discussie gesteld. Een tweede systeem van inventarisatie van de Europese libellenfauna, namelijk het systeem van de 'European Invertebrate Survey' (EIS), werd daarbij gepresenteerd. Uiteindelijk wordt op 13 april 1971 voor deze methode gekozen, die ontworpen is door Jean Leclercq (Tervuren, België) en John Heath (Monks Wood, Engeland). Beiden waren de motor achter het opstarten van het internationale EIS-project. Peter van Helsdingen en Hans Turin waren de contactpersonen in Nederland. In Nederland ontstond discussie waar het EIS-bureau met de coördinatie van de verzamelde gegevens moest worden gevestigd. Het RIN wilde het niet herbergen, waarna het bij het huidige Naturalis terecht is gekomen (Jan van Tol, *schr.med.*). In Nederland zou het EIS van start gaan met de aanstelling van Cas de Stoppelaar die van maart 1975 tot september 1976 de eerste handleiding plus atlas met het UTM-systeem maakte. Dit rastersysteem kan wereldwijd worden toegepast, maar heeft de wiggen in het raster die door Nederland lopen als nadeel. Van april 1977 tot juni 1986 was Jan van Tol de eerste coördinator van het Centraal Bureau van EIS-Nederland (VAN HELSDINGEN, 2005). Vanaf 1979 waren Dirk Geijskes en Marian Verdonk de EIS-coördinatoren voor libellen.

Mijn eigen belangstelling voor libellen begon in deze periode. Vanaf 1975 ging ik met de NJN rond mijn woonplaats Eindhoven naar libellen kijken. Ik was daaraan begonnen door Martin Abma die zelf gestimuleerd was libellen te gaan kijken door Meine van Noordwijk. Overigens was Martin de neef van Erik Abma, schrijver

van de eerste jeugdbondslibellentabel. Vanaf 1977 begon ik mijn waarnemingen op formuleren in te sturen en startte ook een correspondentie met Marian Verdonk. Zij gaf antwoord op enkele van mijn vragen. Bijvoorbeeld over de Kanaaljuifer *Cercion lindenii*, waarvan ik in 1976 vlak bij mijn huis een zeer jong mannetje had gevangen (brief 25/8/77): "Rondom Eindhoven zijn mij geen exemplaren bekend, 2 jaar geleden is er 1 ex. gevangen in Zuid-Limburg (Heimansgroeve)". Het door mij gevangen individu bleek afkomstig van de populatie van het Eindhovens kanaal, jarenlang de belangrijkste vindplaats van de soort in Nederland (VAN EIJK & KETELAAR, 2004). Ook had ik haar over onze vangst van de Bronslibel *Oxygastra curtisii* gevraagd hoe bijzonder die was (in de jeugdbondstabel stond namelijk slechts "zeldzame immigrant uit het zuiden, kan zich in gunstige jaren hier waarschijnlijk wel handhaven" (DUTMER & DUYM, 1974). Zij schreef mij daarover (brief 8/3/1979): "Behalve bij Eindhoven heb ik geen andere waarnemingen in mijn archief. In Odonata Neerlandica (LIEFTINCK, 1926) wordt alleen een vondst genoemd van twee mannetjes bij Berlicum (NB) bij de Aa. Zeldzaam dus." Verder hadden wij weinig aandacht besteed aan deze eigenlijk sensationele zaken. Wel nodigde zij me uit om op de Libellenstudiedag in 1979 in Amsterdam iets over de libellen rond Eindhoven te vertellen. Toen ik op deze Libellenstudiedag over de *Oxygastra*-waarneming vertelde en dia's liet zien, werd Dirk Geijskes (ontdekker van de soort in Nederland in 1925) zeer enthousiast. Deze voorbeelden benadrukten nogmaals hoe gebrekkig de kennis van de literatuur en de verspreidingsgegevens bij ons als jeugdbonders was.

Binnen de jeugdbonden werd op excursies weliswaar uitgebreid naar libellen gekeken, maar voor de insectenwerkgroepen waren in die jaren bijen en wespen pas echt interessant. Desondanks kwamen er van het gemeenschappelijke tijdschrift van de insectenwerkgroepen - *Stridula* - in die jaren twee speciale libellenthemannummers uit: TIMMER *et al.* (1977) en HARTOG & WASSCHER (1982).

Doorstart vanaf 1979

Met de vijfde Libellenstudiedag in 1979 (de eerste van de tweede reeks) werd de Nederlandse libellenstudie nieuw leven ingeblazen. Marian Verdonk en Pim Schoorl maakten door het starten van het Contactblad NLO

(waarvan begin april 1981 het eerste nummer verscheen), en de organisatie van de zesde Libellenstudiedag op 16 mei 1981, de libellenstudie voor jeugdbonders en anderen weer toegankelijk. Zowel voor Marian Verdonk als voor mij gold dat wij rond 1980 enige maanden bij Bastiaan Kiauta en Janny Van Brink op de afdeling Cytogenetica en Cytotaxonomie van de Rijksuniversiteit Utrecht studeerden. Om die reden was de invloed van Kiauta op de achtergrond nog steeds duidelijk aanwezig. Marian Verdonk schreef mij bijvoorbeeld voor de zesde Libellenstudiedag: "Met Kiauta het programma doorgepraat. Hij vond het onzin dat er Nederlandse namen kwamen, ik niet (\pm 45 minuten kostte me dat)." Op deze zesde Libellenstudiedag in 1981 zou uiteindelijk toch de eerste discussie over Nederlandse namen plaatsvinden. Dirk Geijskes zou in deze tweede reeks libellenstudiedagen af en toe komen,

Maus Lieftinck uiteindelijk niet meer, ook al werd hij soms persoonlijk uitgenodigd. In 1981 werden ook twee jeugdbonders gevonden die de libellenactiviteiten binnen de jeugdbonden wilden coördineren: Han Olff namens de NJN en Leo Beukeboom namens de ACJN.

Het leiden van de libellenstudie in Nederland (coördinatie van het uitgeven van een libellennieuwsbrief, het organiseren van libellenstudiedagen en het verzamelen van de gegevens bij het EIS) werden in 1981 alle drie door Marian Verdonk uitgevoerd. De drie onderdelen werden geleidelijk door mij van haar overgenomen: in 1982 trad ik toe tot de redactie van het Contactblad (die zij in 1986 verliet), vanaf 1983 organiseerde ik de meeste libellenstudiedagen en in 1990 nam ik het EIS-coördinatorschap van haar over. In de jaren tachtig werd vooral een basis gelegd waarop de huidige kennis over de ecologie en herkenning van de soorten voor een deel op is gebaseerd. In deze periode was het ook dat vanuit Nederland een Europees rapport voor de Raad van Europa werd samengesteld (VAN TOL & VERDONK, 1988).

Op het advies werd uiteindelijk de lijst van beschermde Europese libellensoorten (RAAD VAN EUROPA, 1992) gebaseerd.

Vooral 1985 was een roerig jaar. In dat jaar overleed eerst Maus Lieftinck, een paar maanden later gevolgd door Dirk Geijskes. Tot slot werd de vakgroep Cytogenetica en Cytotaxonomie bij de eerste bezuinigingsronde van de Rijksuniversiteit Utrecht opgeheven en werden zowel Janny van Brink als Bastiaan Kiauta als hoogleraar ontslagen.

Op de Libellenstudiedag in 1990 werd besloten om een subsidie aan te vragen om via de NLO en het EIS een atlas met alle verspreidingsgegevens te kunnen samenstellen. Dit was in navolging van het sprinkhanenproject waarvoor in 1989 subsidie toegewezen was door het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (KLEUKERS *et al.*, 1997). Ook in 1991 werd een kleinere subsi-

Foto: M. T. Wasscher

Figuur 4

De excursie op 6 juni in de hete zomer van 1976 naar de Collse Zegge bij Eindhoven zou een zeer gedenkwaardige worden. Het was een druk bezochte gecombineerde excursie van de NJN-afdelingen van Eindhoven, Helmond en Oss. De meeste aanwezigen zaten lekker lui in het gras, een enkeling liep met een insectennet rond. Op een gegeven moment kwam een jonge NJN-er aan met een libel die op een struik zittend gevangen was. Wij sloegen zittend aan het determineren en het resultaat (*Oxygastra curtisii*, die toen nog niet de Nederlandse naam Bronslibel had) vonden we best aardig. Niet beseffend hoe uiterst zeldzaam deze soort in heel Noordwest-Europa was. Terugkijkend startte deze dag mijn libellen-carrière.

The excursion on 6 June in the hot summer of 1976 to the Collse Zegge near Eindhoven would be a day to remember. Members of the NJN from Eindhoven, Helmond and Oss were present. A young member captured a dragonfly that was later identified as Oxygastra curtisii. At that moment we were pleased and did not know how very rare this record for north-western Europe was. Probably my career in dragonfly study started that day.

dieaanvraag ingediend (VAN TOL, 1991). Beide subsidieaanvragen werden afgewezen.

Door een slordige voorbereiding van de Libellenstudiedag in 1991 was er slechts een opkomst van 12 personen. In 1992 en 1993 werden mede daarom geen libellenstudiedagen georganiseerd. Vanaf 1991 zou er verder slechts één Contactblad per jaar verschijnen en in 1993 zelfs helemaal geen meer. Vandaar dat 1992 en 1993 eigenlijk kunnen worden opgevat als een tweede overgangperiode.

Ook in deze overgangperiode was er een jeugdbondsbeving gaande die uiteindelijk tot een sterke herleving van de libellenstudie in Nederland zou resulteren. Eind 1991 werd door enkele NJN-ers besloten om een libellenproject te starten. Gedeeltelijk was dit ingegeven door een geslaagd dagvlinderproject dat de Belgische JNM had uitgevoerd. Ook was in 1989 al een lokaal libellen verspreidingsproject in het Gooi gestart door door NJN-Hilversum met Vincent Kalkman, Niels Dingemans en Sietze van Dijk.

De eerste vergaderdatum van het Libellenproject was op 6 mei 1992 en de uitnodiging en de notulen waren opgesteld door Max Klasberg. Samen met Vincent Kalkman en Robert Ketelaar was hij de initiator van het Libellenproject. Max zat erin namens het hoofdbestuur van de NJN die een natuurhistorische push aan de NJN wilde geven. Max zou, anders dan Vincent en Robert, uiteindelijk slechts één jaar bij het project betrokken zijn. Op de eerste vergadering waren Arjan Stroo, Pim Edelaar en Christiaan Both wel uitgenodigd maar niet aanwezig. Zelf was ik als oud-NJN-er gevraagd op deze eerste vergadering een schets te geven van de libellenstudie in Nederland. Op de vergadering werd ik als 'extern adviseur' gevraagd bij het Libellenproject te komen. Samen met Vincent ging ik kort daarna aan de slag om nieuwe waarnemingsformulieren te gaan ontwerpen. Michiel van der Weide zou later dat jaar de coördinatie van de verwerking van de waarnemingsformulieren op zich nemen.

In 1992 kreeg het Libellenproject een kleine-middelensubsidie, waarvan onder meer een computer met programmatuur werd aangeschaft. Begin 1993 werd de Libellennieuwsbrief door Vincent Kalkman opgestart. Het werd Nederlands eerste en enige tot nu toe gesubsidieerde nieuwsbrief voor libellengeïnteresseerden. Het Libellenproject werd een samenwerking tussen NJN, JNM (Nederland),

de NLO en het EIS. Ook de KNNV ondersteunde het project, zij opende haar kanalen om waarnemingen via en door haar leden te verzamelen.

Periode 1994-1996

Het Libellenproject en de Libellennieuwsbrieven zorgden voor een grote opleving in activiteit van het libellenwerk in Nederland. In 1994 werd een kleurenfolder (KETELAAR *et al.*, 1994) in een oplage van 7000 exemplaren gedrukt en onder meer rondgestuurd in het blad *Natura* van de KNNV. Bovendien werden dat jaar de traditionele libellenstudiedagen weer opgepakt. Sinds 1994 wordt er weer elk jaar met succes zo'n bijeenkomst georganiseerd. Het algemene patroon van redelijk centrale locaties en een datum in maart of april werd voortgezet (figuur 5). In 1994 traden Willem-Jan Hoeffnagel, Gerard Abbingh en Robert Ketelaar toe tot de redactie van het Contactblad NLO. Ook werd in 1994 subsidie toegekend aan het EIS waarmee betaald gewerkt kon worden aan de verdere opbouw van het libellengegevensbestand. Roy Kleukers en ik voerden daarmee enkele maanden oude gegevens in, met hulp van enkele vrijwilligers waaronder Frank Bos en Tienke de Groot. Uiteindelijk zou in 1995 met enige vrijwillige inzet de 'Verspreidingsgegevens van de Nederlandse libellen' samengesteld door NJN, JNM, NLO & EIS (WASSCHER *et al.*, 1995) verschijnen. Dit waren de eerste verspreidingskaartjes waarin ook handvangers en zichtwaarnemingen verwerkt waren. Na vijf jaar werd in 1996, zoals van te voren bepaald, het Libellenproject afgerond. In dat jaar werden er mensen benaderd om soortteksten voor een atlas te gaan schrijven en werd er een redactie van de atlas samengesteld. In eerste instantie bestond de redactie uit Niels Dingemans, Vincent Kalkman, Robert Ketelaar en Michiel van der Weide. Later werd eerstgenoemde vervangen door Klaas-Douwe (K.-D.) Dijkstra. Bovendien werden er voorbereidingen getroffen voor een nieuwe vereniging.

1997, jaar van de veranderingen

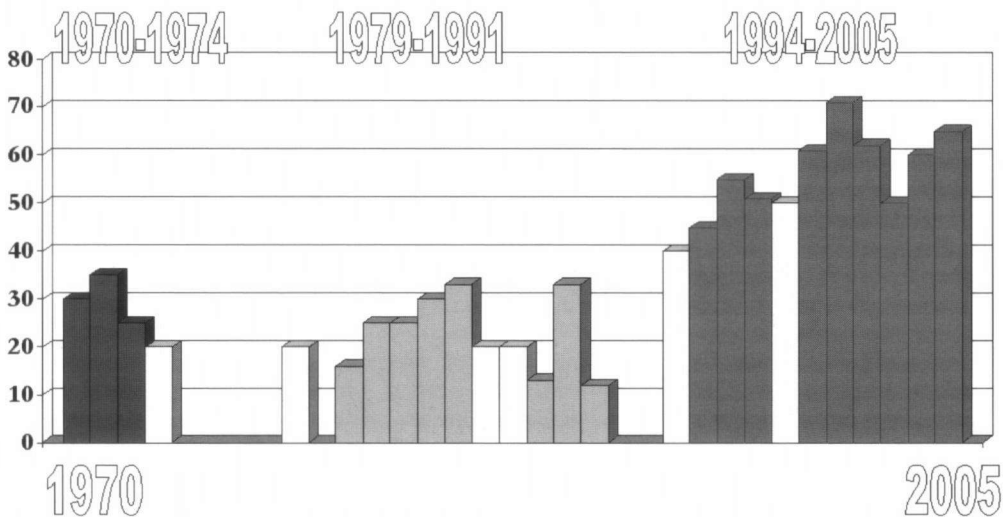
Op 1 maart 1997 werd in Leiden de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (NVL) opgericht. Het was feitelijk een samenvoeging van het Jeugdbondslibellenproject en de NLO. Binnen een jaar waren er 239 leden (ANONYMUS, 1998); dit aantal komt min of meer overeen met de mensen die op dat moment

betrokken waren bij de voorlopers van de NVL. De NLO had in 1996 70 leden en 11 betalende bibliotheken, instituten en buitenlandse leden (ANONYMUS, 1996). De gratis Libellennieuwsbrief van het Libellenproject had in 1996 een oplage van 200 exemplaren. Robert Ketelaar, Vincent Kalkman en Michiel van der Weide (als gegevensbeheerder) zouden de belangrijkste vormgevers worden van deze overgang. Er werd uit beide organisaties een compleet bestuur met zeven functies geformeerd. De tijdschriften werden vernieuwd: het Contactblad NLO werd opgeheven en het pretentieuze Brachytron werd voortaan het artikelentijdschrift. De overgang van de Libellennieuwsbrief naar de NVL-Nieuwsbrief was - buiten de verandering van de naam - zeer geleidelijk en nauwelijks zichtbaar. Positief was verder dat er datzelfde jaar bij het EIS gewerkt kon worden aan een officiële Rode lijst van libellen (WASSCHER, 1999; enigszins verlaat uitgegeven), en dat in september de eerste druk van de Veldgids libellen verscheen (BOS & WASSCHER, 1997). Nadat in 1996 een eerste monitoringsproef voor libellen was opgezet (MOSTERT *et al.*, 1996), zouden in 1997 de eerste officiële (betaalde) proeffellingen worden gehouden

(VAN DER WEIDE & KETELAAR, 1997). Deze proeven verliepen voorspoedig, zodat het Meetnet Libellen in 1998 officieel onderdeel werd van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek gecoördineerde Netwerk Ecologische Monitoring (KETELAAR & KALKMAN, 2002).

Naast de oprichting van de NVL was een belangrijke verandering dat niet alleen het EIS maar ook De Vlinderstichting zich met het verzamelen en verwerken van libellengegevens zou gaan bezig houden. Uiteindelijk zou er een (succesvolle) samenwerkingsovereenkomst tussen de NVL, het EIS en De Vlinderstichting worden gesloten, waarbij vastgesteld werd dat elk van de partijen zijn sterke punten zou inbrengen in de samenwerking. Voor de NVL was dat het binden van libellenonderzoekers in een commercieel neutrale omgeving en het uitgeven van Brachytron en de Libellennieuwsbrief. Voor het EIS was dat het verzamelen en analyseren van verspreidingsgegevens en De Vlinderstichting bracht kennis over ecologische onderzoeksmethodieken in en zou de monitoring verzorgen.

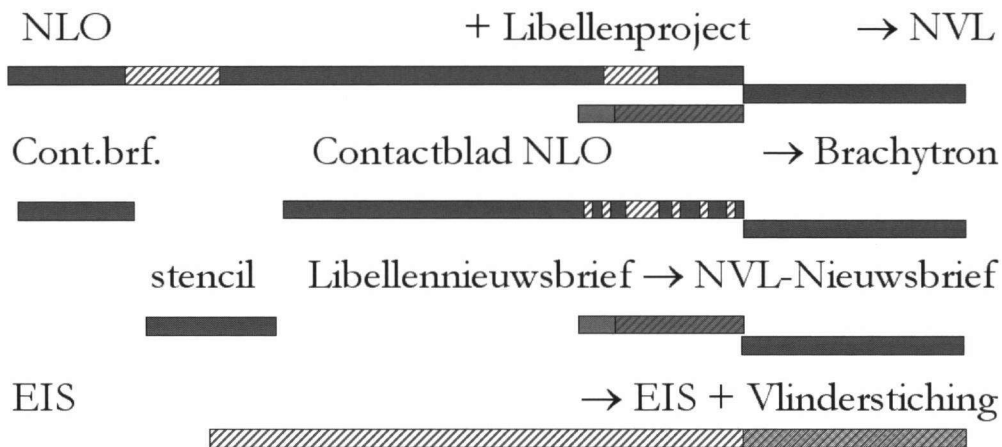
Juist toen in Nederland de NLO en het Libellenproject samengingen kwam er op wereld-

Figuur 5

Grafiek van de georganiseerde Libellenstudiedagen van de eerste op 1 maart 1970 tot en met de 26ste op 12 maart 2005, verdeeld in drie perioden: 1970-1974, 1979-1991 en 1994-2005. Per Libellenstudiedag staan de opgegeven aantallen aanwezigen aangegeven, waarbij de in wit aangegeven aantallen een schatting zijn.

Graph showing attendance at meetings of the Dutch Dragonfly Workers (the first being on 1 March 1970 and the 26th on 12 March 2005). Three different periods are distinguished: 1970-1974, 1979-1991 and from 1994-2005. For each meeting the numbers of visitors is shown; white columns indicate where numbers were estimated.

Figuur 6

Grafische voorstelling van de geschiedenis van de georganiseerde libellenstudie in Nederland: links 1970, rechts, 2005. De vier balken zijn 1) de libellenorganisaties; 2) de officiële libellentijdschriften; 3) de libellennieuwsbrieven en 4) de landelijke organisaties waarmee hecht wordt samengewerkt. Breukperiodes 1974-1979 en 1992-1993; 1997: jaar van de grote veranderingen (zie tekst).

Graph showing organised history of dragonfly study in The Netherlands. 1970 left, 2005 right. The four different lines represent 1) the dragonfly organisations; 2) the official odonatological periodicals 3) the newsletters and 4) the larger organisations which co-operate in the Dutch dragonfly study.

schaal een splitsing tot stand. Op het SIO Symposium te Maribor Slovenië van 12-18 juli waren wij met tien Nederlanders aanwezig. Toen voorstellen van een commissie voor een nieuw reglement voor een meer democratische SIO-structuur (Working Group on the New Constitution) werden afgewezen (met 13 stemmen voor, 23 tegen en 9 onthoudingen; McMILLAN, RITH & SILSBY, 1997), besloten verschillende leden uit de SIO te stappen. Vanuit de SIO werd aangekondigd dat al in juni 1997 statutair een nieuwe stichting (de International Odonatological Foundation S.I.O.) was opgericht. Door de opgestapte leden werd een groep 'Phoenix' (de vogel die uit de as verrees) opgericht, waaruit uiteindelijk de World Dragonfly Association (WDA) voortkwam. Hun nieuwe tijdschrift kreeg de werktitel 'Pantala' en werd uiteindelijk het International Journal of Odonatology. Terugkijkend lijkt een mededeling van de Canadees Gordon Pritchard in Selysia september 1993 over verschillen van opvattingen binnen de SIO (PRITCHARD, 1993; JOHNSON, 1994) een eerste aanwijzing voor een op handen zijnde scheuring binnen de vereniging.

In Nederland was er vanuit het Expertise-centrum van het ministerie van Landbouw,

Natuurbeheer en Visserij per 1 november 1997 een subsidiebedrag voor een Nederlandse libellenatlas aan het EIS toegezegd. Voor deze vacature werd een advertentie geplaatst in de NVL-Nieuwsbrief van oktober 1997 (ANONYMUS, 1997). In eerste instantie kregen Niels Dingemanse en Menno Reemer de baan toegewezen. Maar toen de eerste aan een promotieonderzoek kon beginnen, werd Vincent Kalkman in zijn plaats aangesteld. Acht maanden heeft dit duo de redactie van de atlas ondersteund; de atlas zelf verscheen uiteindelijk in 2002 (NVL, 2002). Het boek kan gezien worden als mijlpaal voor de Nederlandse libellenstudie, niet alleen omdat er vele libellengeïnteresseerden aan meeschreven, maar ook omdat de kwaliteit hoog en het uiterlijk prachtig is.

Recente ontwikkelingen

De afgelopen jaren is de NVL uitgeroeid tot een grote vereniging voor libellenonderzoek in Nederland. Het totale ledenaantal van de NVL is in 2005 inmiddels uitgegroeid tot 407. Regionale groepen houden echter steeds meer de vinger aan de pols door de libellenstand in hun regio of provincie in de gaten te houden. De eerste provinciale verspreidingskaartjes waren

afkomstig uit Zeeland (GEENE, 1987). De kaarten daarin waren een antwoord op GEIJSKES & VAN TOL (1983) die slechts van één soort (namelijk het Lantaarntje *Ischnura elegans*) het voorkomen in die provincie had opgenomen. Een tweede overzicht van de libellen van Zeeland verscheen in 1997 (BAAIJENS, 1997). Twee officiële regionale libellengroepen werden in 1997 en 1998 opgericht. In november 1997 door Jan-Willem van Velzen de KNNV-Libellenwerkgroep Zuid-Kennemerland (WASSCHER & VAN VELZEN, 1998). En op 23 april 1998 volgde de oprichting van de Libellenstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg. De laatste datum was meer de formele bevestiging van een studiegroep die al in 1997 met haar activiteiten was gestart (HERMANS, 1997; Jan Hermans, *schr.med.*). Momenteel zijn er in totaal 22 lokale libellenwerkgroepen (ANONYMUS, 2005), onder meer in de provincies Drenthe, Overijssel, Friesland,

Groningen en Zeeland. De grootste lokale libellenwerkgroep, met bijna 150 leden, is 'De Hynstebiter' in Friesland. Provinciale verspreidingsatlassen verschenen in Drenthe (MANGER & ABBINGH, 2004), Limburg (LSG LIMBURG, 2004), Overijssel (LWG OVERIJSSSEL, 2005) en Friesland (DE BOER & VAN HIJUM, 2005).

Libellennieuws kan zich tegenwoordig razend snel verspreiden dankzij de - in navolging van de vogelaars - in 1995 door K.-D. Dijkstra begonnen e-mailcirkel. In 2005 werden door de huidige 'moderator' Remco Hofland 50 mailtjes van de "Libellennieuwsbrief Nederland" rondgestuurd aan ongeveer 350 belangstellenden. De in 1997 door Antoine van der Heijden opgezette en in 2006 door René Manger overgenomen internetpagina van de NVL <www.libellen.org> zorgt voor een basis van de NVL op internet.

Tot slot zijn de laatste decennia ook diverse professionele ontwikkelingen in de libellenstudie vast te stellen. Vond in 1986 een eerste betaalde inventarisatie van libellen plaats, tegenwoordig komt dat regelmatig voor. Sinds 1997 heeft naast het EIS ook De Vlinderstichting iemand in dienst met als specialisatie libellen. Van de natuurbeherende instanties had bijvoorbeeld Natuurmonumenten van 1995 tot en met 2005 iemand in dienst die zich speciaal op de inventarisatie en monitoring van libellen bezighield. En sinds 2003 zetten de provincie Utrecht en De Vlinderstichting zich samen met een groot aantal andere organisaties, instanties en personen in voor de bescherming van de Groene glazenmaker (zie <www.groeneglazenmaker.nl>).

Slotwoord

Op 12 maart 2005 keken we in Zwolle (op de 26^e Libellenstudiedag) terug op 35 jaar georganiseerd libellenonderzoek in Nederland. Niet eerder in de geschiedenis werd er zo veel naar libellen gekeken als nu. Buiten de leden van de NVL zijn dat de mensen die in de regio actief zijn, vele jeugdbonders en ook 'twitchers', fanatieke vogelliefhebbers die tegenwoordig ook zoveel mogelijk soorten sprinkhanen, libellen en/of vlinders willen zien.

Van de oudste generatie libellenonderzoekers die nog actief zijn, is Jan Beukema nog uit de eerste jeugdbondsgolf uit de jaren '50 afkomstig. Verder is het natuurlijk zeer

Figuur 7

Kaart van Nederland met daarin per plaatsnaam een indicatie van het aantal libellenstudiedagen die daar in de periode 1970-2005 zijn georganiseerd. Utrecht is het meest populair geweest met tienmaal een libellenstudiedag, verder werden Leiden, Zwolle en Amersfoort elk driemaal bezocht, Arnhem, Nijmegen en Amsterdam elk tweemaal en Deventer en Tilburg elk eenmaal.

Map of the Netherlands with marked cities in which meetings of the Dutch dragonfly workers have taken place during the period 1970-2005. Utrecht has been the most popular city for these meetings.

bijzonder dat Bastiaan Kiauta zich vanuit Nederland door zijn eindredacteurschap van Odonatologica, met hulp van zijn vrouw Marianne Kiauta-Brink, nog steeds actief inzet voor de wereld-libellenonderzoekers-gemeenschap. Voor zijn rol als initiator van de NLO en zijn toonaangevende rol op libellen-gebied op wereldniveau werd hij op de laatste Libellenstudiedag door voorzitter Evert Ruiters gedecoreerd met de 'gouden bronslibel'.

Niemand kan in de toekomst kijken en zien hoe de NLO en de libellenstudie in Nederland zich de komende decennia zullen gaan ontwikkelen. Wel mogen we hopen dat wanneer het 50-jarig jubileum gevierd wordt in 2020, er nog steeds met minstens evenveel plezier naar libellen wordt gekeken als het ons de afgelopen decennia is vergaan.

Dankwoord

Met dank aan Tienieke de Groot, Karin Uilhoorn en Robert Ketelaar voor het becommentariëren van eerdere versies van dit artikel.

*Marcel Wasscher
Minstraat 15 bis
3582 CA Utrecht
e-mail: marcel.hilair@12move.nl*

Literatuur

ABMA, E., 1949. Libellentabel. HYBI-commissie van de NJN.
 ANONYMUS, 1946. Libellenlarventabel.
 ANONYMUS, 1970^a. Centraal kaartstelsel. Contactbrief Nederlandse LibellenOnderzoekers 1: 3.
 ANONYMUS, 1970^b. LibellenOnderzoekers. Contactbrief Nederlandse LibellenOnderzoekers 3: 10-12.
 ANONYMUS, 1971. Kort verslag van de tweede bijeenkomst van de Nederlandse LibellenOnderzoekers. Contactbrief Nederlandse LibellenOnderzoekers 3: 1-12.
 ANONYMUS, 1996. Ledenlijst NLO. Contactblad Nederlandse libellenonderzoekers 25: 22.
 ANONYMUS, 1997. Projectmedewerker 'Atlas van de Nederlandse libellen'. NVL-Nieuwsbrief 1 (3): 2.
 ANONYMUS, 1998. Verslag NVL-bestuur 1997. NVL-Nieuwsbrief 2 (1): 3-4.
 ANONYMUS, 2005. Libellenwerkgroepen in Nederland. NVL-Nieuwsbrief 9 (1): 16.

Lijst van gebruikte afkortingen

ACJN	Algemeen Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie
BJN	Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie
CJN	Christelijke Jeugdbond voor Natuurvrienden
EIS	European Invertebrate Survey
JNM (België)	Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming
JNM (NL)	Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie
KJN	Katholieke Jeugdorganisatie voor Natuurstudie
KNNV	Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
LP	Libellenproject
NJN	Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie
NLO	Nederlandse Libellenonderzoekers
NVL	Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie
RIN	Rijksinstituut voor Natuurbeheer
NNM	Nationaal Natuurhistorisch Museum
RIVON	Rijksinstituut voor Onderzoek van de Natuur

BAAIJENS, A., 1997. Libellen in Zeeland. Nieuwsbrief Vlinderwerkgroep Midden-Zeeland 5 (2): 8-12.
 BOER, E.P. DE & E. VAN HUUJUM, 2005. Libellen in Friesland; voorlopige verspreidingsatlas 1995-2004. Libellenwerkgroep Friesland 'De Hynstebiter'. Uitgave in eigen beheer, Warns.
 CORBET, PH.S., 1999. Dragonflies, behaviour and ecology of Odonata. Harley Books, Colchester.
 DUTMER, G., 1970. Libellen, verspreidingsgegevens naar waarnemingen uit 1966-1969. Anax 2 (4): 6-24.
 DUTMER, G. & F. DUYM, 1974. Libellen, tabellen voor de Nederlandse imago's en larven. Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht.
 EIJK, VAN J.-L. & R. KETELAAR, 2004. De opmars van de Kanaaljuifer (*Cercion lindenii*) in Nederland. Brachytron 8 (1): 3-8.
 GEENE, R., 1987. Libellen in Zeeland. Stridula 11 (1): 4-10.
 HARTOG, P. (red.) & M. WASSCHER (eindred.), 1982. Libellenthemnummer. Stridula 6 (3): 1-38.
 HELSDINGEN, P. VAN, 2005. Enkele jaartallen van EIS-Nederland. < <http://www.naturalis.nl/asp/page.asp?alias=naturalis.nl&view=naturalis.nl&id=i000256&frameurl=http%3A%2F%2Fwww.naturalis.nl%2Fnaturalis.nl%2Fnaturalis.nl%2Fi000956.html> >.
 HERMANS, J., 1997. Op weg naar een atlas van de Limburgse libellen. Natuurhistorisch Maandblad 86 (3): 61.
 JOHNSON, D., 1994. Letter to the readers of Selysia. Stencil 25 January 1994.
 KETELAAR, R. & V.J. KALKMAN, 2002. Bescherming en beheer. In: NVL, 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey, Leiden.
 KETELAAR, R., V. MENSING & M. WASSCHER, 1994. Libellenproject, inventarisatie van libellen in Nederland. Folder.
 KIAUTA, B., 1986. History of the International Odonata Research Institute (IORI). In IORI annual report 1986, op internet < <http://www.afn.org/~iorii/iorihist.html> >.
 LEMS, K., 1952. Jeugdbondslibellentabel. NJN.

LIEFTINCK, M.A., 1925. Odonata Neerlandica. Eerste gedeelte: Zygoptera. Tijdschrift voor Entomologie 68: 61-174.

LIEFTINCK, M.A., 1926. Odonata Neerlandica. Tweede gedeelte: Anisoptera. Tijdschrift voor Entomologie 69: 85-226.

LIEFTINCK, M.A., 1983. Brief d.d. 9 februari 1983.

LSG LIMBURG, 2004. Werkatlas Libellen in Limburg; inventarisatiegegevens periode 1977-2003. Libellenstudiegroep Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg.

LWG OVERIJSSSEL, 2005. Libellen in Overijssel; voorlopige verspreidingskaarten (1995-2003). Libellenwerkgroep Overijssel. Uitgave in eigen beheer, Zwolle.

MANGER, R. & G. ABBINGH, 2004. Libellen in Drenthe: verspreidingsatlas 1995-2003.

McMILLAN, V., J. RITH & R. SILSBY, 1997. Minutes of the S.I.O. business meeting, Maribor, July 14th, 1997, <http://powell.colgate.edu/wda/Maribor_minutes.htm>.

MOSTERT, K., M. WASSCHER & T. DE GROOT, 1996. Handleiding libellenmonitoring proefjaar 1996. Eigen uitgave, Utrecht.

NVL, 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse fauna 4. Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.

PRITCHARD, G., 1993. Short notice. Selysia 22 (2): 9.

RAAD VAN EUROPA, 1992. Artikel 6, lid 1, van richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna.

TIMMER, J., R. VAN DIGGELEN & C. VERLINDEN (red.), 1977. Libellennummer. Stridula 1 (1): 1-46.

TOL, J. VAN & M. VERDONK, 1988. The protection of dragonflies and their biotopes. Nature and environment series no. 38 of the Council of Europe, Strassbourg.

TOL, J. VAN, 1991. Het project 'Verspreiding en monitoring van Nederlandse libellen (Odonata)'. Contactblad Nederlandse libellenonderzoekers 20: 3-4.

VERDONK, M., 1981. Informatie over de libellenstudiegroep van de jeugdbonden. Contactblad Nederlandse libellenonderzoekers 1: 6.

VERDONK, M., 1985. D.C. Geijskes een korte levensbeschrijving. Contactblad Nederlandse libellenonderzoekers 10: 3-5.

WASSCHER, M., 1995. Historie in: WASSCHER, M., R. KETELAAR, M. VAN DER WEIDE, A. STROO, V. KALKMAN, N. DINGEMANSE, H. INBERG & I. TIELEMAN, 1995. Verspreidingsgegevens van de Nederlandse libellen. Samengesteld door NJN, JNM, NLO & EIS. Bijlage Nieuwsbrief EIS-NL, 23.

WASSCHER, M.Th. & J.W. VAN VELZEN, 1998. Voorlopige Atlas van de Libellen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Gemeentewaterleidingen Amsterdam.

WEIDE, M. VAN DER & R. KETELAAR, 1997. Haalbaarheidsstudie Libellenmonitoring in Nederland. De Vlinderstichting, Wageningen.

Summary

WASSCHER, M.T., 2006. From NLO to NVL, 35 years of organized dragonfly study in The Netherlands. *Brachytron* 9(1&2): 21-32.

Before 1970 some people in The Netherlands were studying dragonflies, but there was no higher organisation with newsletters and/or meetings. Since the start of the NLO on 7 March 1970, three periods of 'official' dragonfly activity can be recognised. These periods were separated by intervals of lesser activity, where no meetings were organised and few, if any, official newsletters were published. In those intervening periods, there were always youth federation members studying dragonflies, and those dragonfly lovers would then start the next period of official dragonfly study in The Netherlands.

The first period commenced with the formation of the NLO during 1970, under the leadership of Bastiaan Kiauta. This period ended with the foundation of the international SIO in 1974. The second period lasted from 1979 to 1992 and was started by Marian Verdonk, with Marcel Wasscher gradually taking over her tasks. The final period, which is still on-going, started in 1994, though already in 1992 youth federation members of the NJN had started a 'Dragonfly Project' which would result in increased interest in dragonflies in The Netherlands. In 1997 both the NLO and the Dragonfly Project merged into a new dragonfly organisation, the NVL. In 2002 the Dutch Atlas was published, a milestone in dragonfly study in The Netherlands. Over the last decade, dragonflies have become an important group for nature study and nature management. This is illustrated by an official Red List, two field guides in Dutch, 22 regional and provincial study groups and over 400 members of the NVL, some of whom are also professional dragonfly workers.

Keywords

Odonata, history, organised dragonfly study, The Netherlands, NLO, NVL.